
SONJA HAGELSTAM

Käraste soldat!

Om krigstida brev som källmaterial

Det primära källmaterialet för min avhandling pro gradu utgjordes av en brevsamling från det finska fortsättningskriget och Lapplandskriget 1941–1944, som finns bevarad på handskriftsavdelningen vid Åbo Akademi bibliotek. Det övergripande syftet för avhandlingen *Krigsvardag vid front och på hemmafront. Upplevelsen av vardagen under fortsättningskriget och Lapplandskriget 1941–1944 i belysning av en brevsamling* (1999) var att *beskriva* och försöka *förstå* hur kriget och krigsvardagen upplevdes och bemästrades på *individnivå*. Jag beskrev *krigsvardagen* såsom den gestaltades i breven samt granskade vad undantagsförhållandena subjektivt betydde. Ett ytterligare syfte var att reflektera över användningen av krigstida brev som källmaterial.

Brevväxlingen ägde rum mellan kommandören för de finska pansartrupperna, överste Sven Björkman (1898–1981) och hans fru Rakel Björkman (1899–1979). Under kriget var Sven förlagd vid krigsfronten och Rakel bodde på ett kasernområde i Tavastehus. Brevsamlingen omfattar 611 brev och 35 fältpostkort och består alltså sammanlagt av 646 enheter. Arbetet med denna brevsamling väckte hos mig ett särskilt intresse för frågor angående användningen av privata brev och särskilt krigstida brev som källmaterial.

I denna artikel ämnar jag diskutera vissa faktorer man bör beakta när man använder privata brev och särskilt krigstida brev som källmaterial inom etnologin. Jag utgår både från litteratur samt från de erfarenheter jag fick under arbetet med avhandlingen. Ett annat syfte är att kort beskriva fältpostens och postcensuren regler och organisering under fortsättningskriget i Finland. Det är viktigt att känna till hur fältposten och postcensuren fungerade, eftersom de utgjorde ramarna och förutsättningarna för kommunikationen per brev under krigsåren 1941–1944. Dessa frågor, och särskilt frågorna om postcensuren är dessutom viktiga ur källkritisk synvinkel.

Under senaste år har det aktivt samlats in krigstida brev¹ till arkiv, för att de skall bevaras för eftervärlden och kunna användas inom forskningen.² Mig veterligen har det dock inte i Finland gjorts vetenskapliga undersökningar med krigsbrev som huvudsakligt källmaterial, i varje fall inte i den mening jag använde den björkmanska brevsamlingen för min avhandling. Krigsbrev har använts i någon mån, men då närmast som ett slags kompletterande material.³

I Tyskland ser det däremot ut som om man under de senaste åren i rätt stor utsträckning skulle ha utnyttjat krigstida brev inom forskningen. Här kan nämnas bland annat Peter Knochs artiklar ”Kriegserleb-

nis als biografische Krise" (1988) och "Kriegsalltag" (1989), Detlef Vogels artikel "Der Kriegsalltag im Spiegel von Feldpostbriefen (1939–1945)" från 1995 (1992) samt flera artiklar i *Kriegsalltag. Die Rekonstruktion des Kriegsalltags als Aufgabe der historischen Forschung und der Friedenserziehung* (1989) som redigerats av Peter Knoch. Irene Götz, Klara Löffler och Birgit Speckle har i sin artikel "Briefe als Medium der Alltagskommunikation. Eine Skizze zur ihrer kontextorientierter Auswertung" (1993) gått in på många intressanta frågor kring analysen av frontbrev. I Finland har analysen av krigstida brev behandlats i ett antal artiklar i *Sota-ajan kirjeet* (1984) som redigerats av M.K. Suojanen. Artiklarna har främst författats av historiker med en rätt traditionell syn på användningen av källor.

Krigstida brev har också publicerats som sådana eller i förkortad och redigerad form. Det finns utgåvor som innehåller enskilda brev skrivna av helt oberoende personer och utgåvor, som innehåller brev ur endast en brevsamling. Som exempel på den förra typen kan man nämna *Talvisodan kirjeet* (1984) och *Jatkosodan kirjeet* (1986), som redigerats av Taina Huuhtanen. Båda innehåller ett urval av krigstida brev som insamlats till Tammerfors universitet. I dessa böcker har breven publicerats i ursprunglig form. Som exempel på utgivna krigstida brevsamlingar kan nämnas *Elämän valtasuonet. Wolf H. Halstin ja Marja-Maija Halstin kirjeet vuosilta 1929–1949* (1995), som redigerats av dottern Lea Grönstrand, *Stadin fröidu ja metsien mies. Jatkosodan rakkaustarina* (1997) av Laila Kanon samt Gunvor Javéns och Per-Ole Johanssons *Lev väl, flickebarn* (1984).

Nyligen utkom också Marja Taussi-Sjöbergs *Martta och Eero. En finsk familj under kriget 1939–1944* (1999). Taussi-Sjöberg som är professor i historia vid Umeå universitet har skrivit en faktaberättelse om

en familj i andra världskrigets Finland. Skribenten har som mål att försöka rekonstruera vardagen under kriget "hos männen vid fronten och hos kvinnorna hemma" (sid. 7). Därtill har hon strävat till att granska huruvida samspelet var inom familjen. Hon bygger sin berättelse på sina föräldrars och släktingars krigstida brev samt på korta minnesanteckningar om krigstiden, som hennes föräldrar samt två syskon skrivit under 1970-talet respektive 1990-talet. Taussi-Sjöberg framhåller att hon försökt vara så källtrogen som möjligt utan att analysera, psykologisera eller sammanfatta. Hon har försökt skriva berättelsen som om hon – i likhet med brevskrivarna – inte visste något om framtiden vare sig på kort eller på lång sikt, eller om vad som i dag står i historieböckerna om kriget.

Det är alltså närmast frågan om ett kronologiskt referat av innehållet i föräldrarnas brev. Taussi-Sjöberg har inte gått in för någon vetenskaplig diskussion och berättelsen saknar en allmän historisk ram.

Krigstida brev som källmaterial

Privata brev är personliga, skrivna dokument i likhet med till exempel dagböcker, självbiografier och privata anteckningar. Flera problem har förknippats med användningen av privata brev som källmaterial. Forskningsresultatet är svårt eller omöjligt att generalisera. Privata brev kan ej heller jämföras med varandra och de ger endast subjektiv information. Man måste dessutom minnas att varje skribent också glömmet, utelämnar och tolkar. Men det har även framförts flera argument för användningen av privata brev som källmaterial. Breven utgör en kvarleva från just den situation när de nedtecknades, och kan därmed spegla skribenternas åsikter och värderingar, känslor och upplevelser vid detta tillfälle. Till brevmaterialets goda sidor hör också dess intimitet och starka autenticitet. Breven är

Rakel Björkman till Sven
Björkman den 5
september 1941. I breven
återges dagliga
händelser och bestyr,
men breven innehåller
också känslor, tankar
och åsikter. Det är
skribenternas samtida,
subjektiva upplevelser av
verkligheten under
kriget, som lever kvar i
breven. Därför ger
breven en möjlighet för
läsaren, att leva sig in i
livet under kriget.

T-ems 5 sept. - 41.

Kära älskade!

Om han del med kom.
mit tres på hundra är från
big, d. v. s. på några dagar.
Vad skulle du säga på med
nu? Giv Gud att lyckas
även på sin föreläsning
skulle vara så förkänsliga att
de skulle dra sig tillbaka så
att du ej skulle ha så mycket
förluster. Tycker du inte att
frågorna skulle kunna vara så?
J. har också någonting att säga
J. skulle kunna bli så att
skulle på rätt och vis. -

Han varit lite upprörd dessa
dagar då Tija varit här och
jag har hela tiden varit. Det är
så otämligt bedrövt. Tija är
så tapper och duktig och jobbar
på för fullt. Han har sin
nytt med sig och system
föreläsaren att vara så duktig.
Han borde ha varit mer hela

frågan om ämnen som brevskrivaren vet att skulle uppröra mottagaren. Genom att utnyttja en viss grad av självzensur vill brevskrivaren alltså bespara mottagaren eller sig själv obehag. Brevskrivaren kan därtill naturligtvis skriva om olika saker till olika mottagare. Av detta följer att brev kan innehålla lika mycket fiktion som en självbiografi, vilket kan försvåra analysen av attityder och tankar i breven.¹²

Då man funderar över självzensurens inverkan på innehållet i breven, kan man också diskutera hur privata breven uppfattades vara. Skrevs breven uteslutande med en bestämd mottagare i tankarna eller beaktade skribenten möjligheten eller risken för att andra än adressaten skulle ta del av innehållet? Mot denna bakgrund bör man ge akt på att skribenterna eventuellt utövade en viss självzensur.¹³

Breven utgör också en form av *kommunikation* mellan sändaren och mottagaren. Breven kan till form och språk likna ett samtal väner emellan, fastän "samtalet" inte äger rum vid samma tidpunkt eller på samma ort.¹⁴ Den privata brevväxlingen förutsätter att en socialt och emotionellt närstående person har farit bort – antingen av fri vilja eller varit tvungen att fara till följd av yttre omständigheter. I vilket fall som helst betyder detta att en person träder ut ur kontinuiteten i den värld han delat med den som blir kvar. För den som farit bort öppnar sig på en annan främmande ort en ny vardagsverklighet där han får nya upplevelser och erfarenheter. Den kvarvarande i sin tur får nya erfarenheter i det upplevelserum, som de tidigare delat och båda därför känner väl. Nyckelfrågan blir då: hur kan man upprätthålla kommunikationen, då båda parterna får nya erfarenheter och upplevelser, som den andra inte utan vidare förstår utgående från de tidigare gemensamma kunskaperna, erfarenheterna och upplevelserna.¹⁵

Utifrån detta förstår man varför vissa ämnen tematiseras, det vill säga tas upp i breven och andra lämnas bort. De teman som oftast behandlas i breven har sin grund i skribenternas gemensamma referensram. Denna referensram är en förutsättning för skrivandet av privata brev. Nya erfarenheter som fås i den nya vardagsverkligheten anpassas ofta till eller jämförs med den gemensamma referensramen. Man skriver bland annat om sådant man har gemensamt och den andra kan förstå, men den gemensamma referensramen möjliggör också en bortlämning av vissa detaljer som är självklara och kända för både sändaren och mottagaren. Folkloristen Knut Djupedal förtydligar detta i uttrycket "if you haven't been there, you won't understand, and if you have been there, you don't need a lengthy explanation"¹⁶. Härav följer, att det för en

utomstående läsare ibland kan vara svårt att förstå hela innebörden i ett brev.¹⁷

Eftersom breven fungerar som en ersättning för det muntliga samtalet, innehåller breven ofta brevskrivarnas privata språk, det vill säga intima formuleringar och tilltal, anspelningar, dialektala uttryck och innehållsmässiga förkortningar. Detta privata språk, som grundar sig på den gemensamma referensramen och som öppnar en hel värld för brevskrivarna själva, kan likaså leda till att breven för forskaren kan verka informationsfattiga och obegripliga.¹⁸

För att nå en bättre förståelse är det viktigt att man får så mycket kontextinformation som möjligt om brevsamlingen och brevskrivarna. Denna information inbegriper bland annat biografiska uppgifter, information om skribenternas levnadsvillkor och livsform samt uppgifter om det sociala nätverket, innefattande familjen, släktingar, vänner och arbetskamrater. Därtill är det viktigt att redogöra för det historiska och kulturella sammanhang i vilket breven kommit till. Denna typ av information kan finnas i breven, men mängden av den varierar från brevsamling till brevsamling. En del av bakgrundsinformationen kan man få ur andra källor. Speciellt personalia och allmän historisk information kan man hitta i litteraturen. Information om skribenternas levnadshistoria och livsstil kan man få genom att intervjua brevskrivarna själva eller någon anhörig eller vän till dem ifall detta är möjligt.¹⁹

Mängden kunskap och information i ett brevmaterial varierar naturligtvis från brevsamling till brevsamling, men den kan också variera inom en och samma brevsamling. Så har i mitt fall Sven Björkmans brev gett mera och fylligare information än hans hus-trus när det gäller flera teman. Det beror självfallet på att Sven var tvungen att mera utförligt beskriva den miljö han befann sig i och det han upplevde, eftersom livet i fält

var främmande för hans fru. Rakel i sin tur ville gärna höra om Svens liv i fält, så att hon bättre skulle få en bild av och bättre kunna leva sig in i den för henne främmande vardagsverkligheten vid krigsfronten.

De krigstida breven utgör en speciell grupp av privata brev. De är brev, som kom till under undantagsförhållanden. M.K. Suojanen framhåller att frontbreven är skrivna under samma period, av personer i ungefär samma livssituation och ungefär samma ålder.²⁰ Jag anser dock att man också måste komma ihåg skillnaderna. Livssituationen kunde se mycket olika ut för en hög officer och för en frontsoldat, trots att båda låg vid fronten. Brevskrivarens bakgrund och personlighet syns också i breven: födelsetrakten, uppväxtmiljön, utbildningen och andra demografiska faktorer sätter sin prägel på innehållet, stilen och språkdräkten i breven²¹. Brev skrevs under kriget likafullt av personer som var ovana att uttrycka sig i skrift som av personer, som behärskade skrivkonsten väl. Brev skrevs av män från landsbygden, av stadsbor, av högtutbildade personer, av utbildade män, av män med fru och barn och av unga pojkar med livet framför sig. Av detta följer, enligt min mening, att de krigstida breven kan belysa livet under kriget ur många olika synvinklar. Verkligheten såg inte likadan ut för alla under kriget, trots att kriget sammanförde personer med mycket olika bakgrund och levnadsförhållanden i en liknande situation. Krigsbreven berättar heller inte bara om livet vid krigsfronten, utan också om krigsvardagen på hemmafronten.

Privata brev är inte en enhetlig källgrupp om man ser på denna källtyp ur källkritisk synvinkel. Det går alltså inte utan vidare att tillämpa en enhetlig källkritik på alla privata brev. De privata breven har kommit till som en följd av flera olika orsaker och skribenterna har olika motiv då de skriver brev.²² När man arbetar med privata brev finns det därför flera faktorer man bör redo-

göra för och flera frågor man bör ta ställning till. Bland annat följande frågor bör ställas inför varje enskild brevsamling:

- Vem skriver till vem? När? Var? Varför? Man bör således känna till det sammanhang i vilket breven kom till.
- Hur omfattande är brevsamlingen? Är både avsändarens och mottagarens brev bevarade?
- Är brevsamlingen komplett? Är orsakerna kända till att brev eventuellt saknas?
- Hur ofta skrev skribenterna till varandra?
- Dateringen. Finns det brister i dateringen? Hurudana?
- Brevens längd. Regelmässighet och variationer i längden.
- Handstilar och språk.
- Vad skriver skribenterna om? Vilka ämnen tematiseras i breven?
- Vem har sparat breven och varför?

När man arbetar med krigstida brev, måste man självfallet beakta postcensuren och den officiella upplysningsverksamhetens inverkan på innehållet och tonen i breven. För att kunna ta ställning till postcensuren inverkan på innehållet i breven måste man känna till hur postcensuren fungerade och vilka regler som gällde. Man bör också känna till hur fältposten fungerade, eftersom denna utgjorde ramen för kommunikationen per brev under krigsåren.

- Finns det brev där ord eller längre partier har strukits eller klippts bort? Är det möjligt att något brev helt och hållet beslagtogs av censurmyndigheterna?
- Kommenterar skribenterna censuren i sina brev? Får man ur breven veta något om brev som öppnats av censuren?
- Hur förhåller sig skribenterna till postcensuren? Kan man sluta sig till något om hur mycket skribenterna brydde sig om att följa censuren regler?

Den officiella upplysningsverksamhetens inverkan på innehållet i breven kan vara svår att avgöra. Den officiella synen på bland annat krigsledningen och fienden kunde påverka människornas inställning till

dessas, så att åsikterna i breven egentligen speglar den officiella propagandans syn.²³

Några praktiska synpunkter

på bearbetningen av ett brevmaterial

Då man analyserar stora materialsamlingar kan man ställas inför vissa praktiska problem. Jag vill därför ta upp några synpunkter på hur jag gick till väga vid bearbetningen av mitt brevmaterial. Mina försök och misstag kan kanske vara av intresse för andra som ämnar analysera brevsamlingar eller något annat därmed jämförbart material.

Jag beslöt för det första att kopiera samtliga brev, för att jag skulle ha en möjlighet att arbeta med dem hemma. Att jag kopierade breven underlättade betydligt mitt arbete, bland annat genom att jag kunde strecka under det intressanta och göra andra anmärkningar på breven. Därtill hade jag hela tiden möjlighet till att gå tillbaka till breven och kontrollera uppgifter, söka ny information och ta ut brev för ytterligare djupläsning. Dessutom undgick de ömtåliga orginelen på detta sätt onödigt slitage.

Men hur skulle jag hantera alla dessa brev? Jag hade två stora luntor papper framför mig och det skulle ta sin tid att gå igenom materialet. Jag insåg att det skulle krävas något slag av systematisering för att underlätta bearbetningen av materialet.

Jag började med att numrera samtliga brev. Det gjorde jag, eftersom dateringen i vissa fall var ofullständig och det fanns en risk för att breven skulle komma i fel ordning om jag tillfälligt tog ut något brev ur högen. Numreringen skulle också underlätta sökningen av ett bestämt brev.

Därefter läste jag igenom samtliga brev. Vid denna första genomläsning av breven, fick jag en bild av *vilka ämnen som tematiserades*. Samtidigt som jag läste breven, gjorde jag upp ett kartotek. Jag hade skilda kort för skribenterna med olika teman, så-

som mat och dryck, arbete, barnen. Jag gjorde dock ett misstag när jag gjorde upp kartoteket – jag hade ju inga tidigare erfarenheter av ett stort brevmaterial. Jag skrev nämligen bara ut numret på brevet på i fråga varande kort utan någon förklaring. Då jag sedan skulle använda kartoteket fick jag ta fram alla brev jag skrivit på kortet – och oftast var det frågan om väldigt många brev – och följderna var att det hela blev närmast ohanterligt. När jag senare på nytt läste igenom samtliga brev, gjorde jag för vissa temans del upp nya kort där jag efter brevnumret kort skrev vad saken gällde. Detta hjälpte mig mera. Då kunde jag redan på basis av kortet se om något brev innehöll sådant jag var intresserad av eller om det var information som passade bättre i ett annat sammanhang.

När jag sedan började skriva valde jag ett kapitel, tog fram det motsvarande kartotek-kortet eller i vissa fall korten och valde på basis av dem brev som jag utgick ifrån. Detta fungerade emellertid inte som jag planerat. Jag var alldeles för bunden av breven. Jag kände att jag började uttrycka mig som skribenterna. Efter en period av att inte få ner egentligen något på papper, beslöt jag att helt enkelt välja ett visst kapitel och skriva det jag kom ihåg utan att ta fram breven. Jag hade läst breven redan flera gånger och kom därför ihåg rätt mycket. När jag sedan hade skrivit det jag mindes, började jag igen arbeta med breven. Det fungerade bättre. Fastän kartoteket inte fungerade som önskat, var det ändå till nytta så till vida att jag enklare hittade en bestämd detalj i breven.

Breven är ordnade så att Rakels brev finns i en bunt och Svens i en annan. Främst läste jag dem åtskilt. En gång läste jag dem i ungefär den ordning som brevväxlingen i verkligheten skett. Det var dock inte så lätt att ordna breven så, eftersom breven ibland kom fram i fel ordning. En genomläsning där man på ett ungefär läser bådas brev

parallellt är att föredra, eftersom man då bättre förstår innehållet. Efter en sådan genomläsning kunde jag igen senare läsa breven skilt, eftersom jag visste vad skribenterna syftade på. Då jag läste breven parallellt antecknade jag dessutom i breven till vilket brev svaret hänvisade sig och detta underlättade mitt arbete när jag senare önskade se vad den andra skrivit i frågan.

Då det konkret beskrivande blandas med det mer analytiska kan framställningen ge både närhet och distans, både inlevelse och historisk förståelse.²⁴ Detta arbetssätt kan emellertid leda till att forskaren ställs inför etiska och metodologiska problem. Hur skall man förena respekt för de människor som studeras med det vetenskapliga uppdraget att kritiskt granska deras verklighetsuppfattning? Etnologerna kommer ofta mycket nära de människor de studerar och drar sig för att dra fram eventuella obehagligheter i ljuset.²⁵

För mig var frågan om etik aktuell under hela forskningsprocessen. Jag arbetade med ett mycket personligt material, vars tillkomst ligger förhållandevis nära i tiden. Under arbetets gång kände jag tidvis en viss ångest och rädsla, för att eventuellt lyfta fram eller tolka något, så att brevskrivarnas intimitetsskydd skulle vara hotat eller att deras barn och barnbarn skulle känna sig illa berörda. Kanske denna känsla av att vilja beskydda skribenterna emellanåt var överdriven. Brevet innehåller nämligen inga ”skandaler” eller annat som inte skulle tåla dagsljus, men jag undvek ändå att lyfta fram det mindre trevliga i onödan, det vill säga då detta inte hade någon större betydelse med tanke på helheten.

I ett skede diskuterade min informant, Sven och Rakel Björkmans dotter²⁶ och jag möjligheten, att hennes föräldrar skulle ha förblivit anonyma och i stället fått påhittade namn. Inom etnologin är det vanligt att människor presenteras med fiktiva namn. Med pseudonym hoppas man kunna skydda

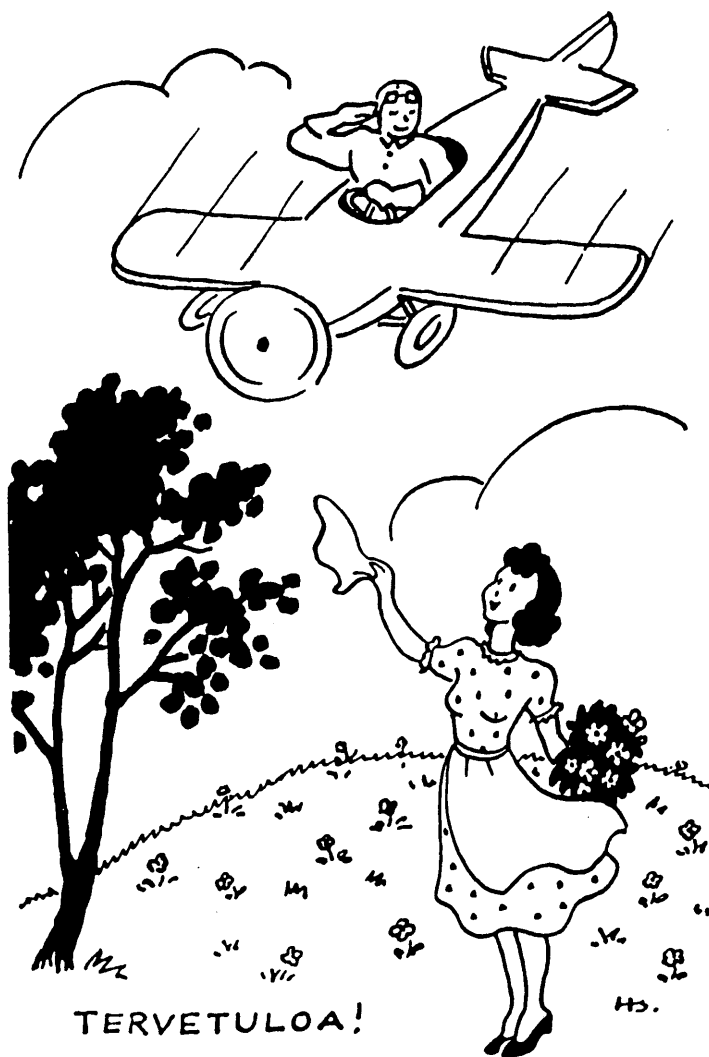
människors integritet, men priset är då att skildringen förlorar i autentiskt värde.²⁷ Min informant tyckte emellertid att föräldrarna förtjänade att få stå med sina egna namn. Också jag föredrog denna lösning.

Brevens roll under fortsättningskriget

Under både vinterkriget och fortsättningskriget skrevs det exceptionellt mycket brev i Finland. Brevet utgjorde en mycket viktig förenande länk mellan krigsfronten och hemmafronten. Också permissionerna, radion, pressen och underhållningsturnéerna fungerade som upprätthållare av förbindelserna. På permission fick man åka rätt sällan och därför blev brevskrivandet det främsta sättet för frontmannen att stå i kontakt med familj, släkt och vänner hemma.²⁸

Brevskrivandet uppmuntrades. För dem på hemmafronten var det närmast en plikt att komma ihåg männen vid fronten med brev och paket. Brevet skulle ge omväxling i enformigheten vid fronten och pigga upp dem som led av hemlängtan. Brevskrivarna uppmanades att inte i onödan klaga över småsaker och oroa männen med allehanda bekymmer hemma. Glada och pigga brev hemifrån skulle hålla stridsmoralen hög bland soldaterna och vittna om att man på hemmafronten kämpade, fröjdades och led med männen vid fronten.²⁹ Brevet från fronten skulle likaså uppmuntra dem där hemma. Soldaterna skulle undvika att tala om förluster och andra tråkigheter. Brevet skulle i stället tala om för dem på hemmafronten, att man mådde bra och att man inte saknade kampanda. Brevet var ett tecken på att sändaren ännu var vid liv.³⁰ Käsören Teresa beskriver den känsla som uppfyller en, när man läser ett länge efterlängtat brev från fronten:

”Suunnaton hyvänolon tunne valtaa mielen. On niin rauhallista ja tyyntä. Kirje, odotettu kirje on tullut. Rakkaim-

När striderna var som hårdast hade man inte tid eller möjlighet att skriva långa brev hem. I stället skickade man fältpostkort eller korta brev, som innehöll ett "lever och mår bra"-budskap. Huvudinnehållet var att för de anhöriga tala om att man ännu levde och uppfyllde sin plikt.

pamme kirjoittaa voivansa hyvin ja rakastavansa meitä. Hänen joukko-osastonsa on jälleen edennyt huomattavan matkan. Menestykset jatkuvat, mieliala on rohkea ja voittoisa, päämäärä häämöttää käden ulottuvilla. [...] Oh, kuinka iloinen olenkaan, iloinen ja onnellinen. Kaikki on yhtäkkiä niin valoisaa, toiverikasta – poissa ovat nuo yksinäisten hetkien masentuneisuudenpuuskat ja alakuloiset huokaukset. [...] Heti, heti paikalla minun täytyy vastata hänelle, kirjoittaa hänelle vastauskirje!”³¹

Försvarsmaktens högsta ledning hade således förstått brevens betydelse för det

psykologiska försvaret. Man uppmuntrade folket att skriva brev för att en god sinnesstämning skulle upprätthållas vid båda fronterna. Men brevskrivandet och de andra kontakterna mellan krigsfronten och hemmafronten kunde också orsaka det motsatta. En negativ sinnesstämning spreds snabbt brevlades mellan de båda fronterna.³²

Breven hade givetvis även andra roller förutom att de skulle bidra till att uppehålla försvarsandan vid båda fronterna. Som ovan nämndes upprätthölls kontakten mellan dem där hemma och männen vid fronten huvudsakligen per brev. Breven innehöll nyheter

asemissa...

Löj. u. län. S. Björkmans
2. K. p. K
9400.

från hemtrakten. Man berättade om släktingars och vänners förhåanden och öden, om sjukdomar och dödsfall inom familjen samt om alldeles all dagliga ting. Männerna som låg vid fronten längtade att få läsa om det bekanta och "normala" livet hemma.³³

För många familjer hade breven en stor betydelse för upprätthållandet av äktenskapet och familjelivet. Under den långa, påtvingade separationen utgjorde breven det främsta och oftast det enda sättet att kommunicera och stå i kontakt med varandra. Breven fick en stor betydelse genom att de länkade samman skribenterna över tid och rum och gav en möjlighet att vara delaktig i den andras liv trots avståndet. I breven talade man om hur man kände – att man längtade och älskade. Brevledes skötte man om gemensamma praktiska ärenden och från fronten skickades många goda råd och instruktioner till fruarna hemma, som skulle ta hand om arbetsuppgifter och andra sysslor männen tidigare ansvarat för.³⁴

Om man tänker på makarna Björkmans krigstida brev kan man urskilja flera teman som behandlades i breven. Innehållet och tonen i breven varierade till en grad med

förändringarna i krigssituationen, men genomgående teman var bland annat barnens förhåanden, nyheter om vänner och släktingar, sjukdomar som drabbat familjen, mat och dryck, fritidssysselsättningar, familjens ekonomi samt bådars arbete och sysslor. Dessutom diskuterades krigshändelserna både i Finland och utomlands inom de gränser censuren tillät. Breven förmedlade även ledsamma nyheter om vänner och bekanta som stupat. Därtill kan nämnas diskussioner kring äktenskapet och familjelivet. Rakels brev berättar alltså om krigsvardagen hemma och breven från Sven ger hans bild av livet vid fronten.

Dödsfaran vid fronten kunde också sätta sin prägel på breven. Man uttryckte kanske sina känslor mer innerligt än vad man normalt gjorde. Breven kunde därför också närmast få en prägel av avskedsbrev – för säkerhets skull.³⁵

Under ställningskriget³⁶ blev brevskrivandet också ett populärt tidsfördriv för många vid fronten. Man skrev till sin familj, till vänner, kanske till någon släkting, till sin flickvän. Särskilt yngre frontsoldater korresponderade flitigt med obekanta flickor,

många i hopp om att få många och innehållsrika paket. Adresser fick man på många sätt. Vid fronten bytte man adresser sinsemellan eller sökte brevvänner per annons, antingen så att man själv annonserade, eller så att man besvarade annonser.³⁷ På hemmfronten blev det också mycket populärt att skicka brev till bekanta eller obekanta soldater. För många unga flickor var brevskrivandet ett populärt fritidsnöje, som inte saknade ett romantiskt inslag.³⁸

Att fältposten fungerade klanderfritt var mycket viktigt. Om väntade försändelser uteblev kunde det vid fronten heta att "kotirintama pettä" (hemmfronten sviker).³⁹

Fältpostens organisering

Fältposten var det postföringssystem som verkade inom försvarsmakten och som i samarbete med det allmänna postväsendet skötte om postgången mellan trupperna och hemtrakten. Fältposten skötte självfallet också om att befordra tjänsteförsändelserna inom försvarsmakten.⁴⁰

Fältpostsystemet i Finland byggde på de stadgar, som gavs efter inbördeskriget, i juli 1919. Under årens lopp kompletterades stadgarna och under de stora krigsövningarna 1937 utnyttjade man försöksvis fältposten för första gången. Under vinterkrigets första månader började fältpostsystemet slutligen ta form, men systemet fungerade ej fullt tillfredsställande. Problemen ledde till att fältposten omorganiserades och det nya fältpostsystemet togs i bruk den 1.3.1940. Efter att vinterkriget tagit slut den 13.3.1940 fortsatte fältposten ännu sin verksamhet fram till den 30.11.1940.⁴¹

Fortsättningskriget bröt ut den 25.6.1941 och fältposten återupptog sin verksamhet två dagar senare, det vill säga den 27.6.⁴² Fältposten lydde under försvarsmakten. Landet var indelat i nio fältpostdistrikt, som alla hade ett eget centralfältpostkontor. För-

utom centralerna hade trupperna sina egna fältpostkontor, som vid krigets början uppgick till 26 stycken. Under kriget upphörde eller flyttades gamla kontor och nya kontor grundades till följd av förändringar i krigsläget.⁴³

Centralfältpostkontoren tog emot och sorterade alla postförsändelser, som kommit från Post- och Telegrafstyrelsens postkontor och skickade vidare denna post till fältpostkontoren. Fältpostkontoren i sin tur sorterade posten enligt de olika truppförbanden och befordrade posten till dem. Posten från trupperna till hemtrakten gick samma väg, det vill säga från trupperna till fältpostkontoren och därifrån till närmaste centralfältpostkontor, som i sin tur lämnade över försändelserna till den allmänna posten att befordras till hemtrakten.⁴⁴

Enligt bestämmelserna från 1941 befordrade fältposten vanliga brev, postkort, handlingar, vanliga paket, postanvisningar och postgiroförsändelser. Dessutom skötte fältposten om att befordra sådana dagstidningar och tidskrifter, som det var tillåtet att skicka till trupperna. Däremot befordrade fältposten exempelvis inte varuprover, tryckalster, poste restante-försändelser eller försändelser som var försedda med chifferskrift, signatur eller initialer.⁴⁵

De privata fältpostbrevens fick väga högst 250 gram och paketen högst 5 kilo. Avgiftsfritt fick man per fältpost skicka postkort samt brev som vägde högst 40 gram. Paket och postanvisningar, som skickades från trupperna till hemtrakten gick även avgiftsfritt fram. På paket, som sändes från hemtrakten till trupperna tillämpades nedsatt taxa.⁴⁶

Under kriget ändrades och kompletterades bestämmelserna angående fältposten. Bland annat vidtog man åtgärder för att begränsa mängden fältpostförsändelser, eftersom fältposten utnyttjades i så hög grad. Sammanlagt skickades under perioden 1.7.1941–30.6.1944 enligt Tirronen 716,3

miljoner brev, 117,3 miljoner postkort samt 49,4 miljoner paket per fältpost. Därtill befordrade fältposten även postanvisningar, postgirokort, tidningar, tidskrifter samt försvarsmaktens tjänsteförsändelser.⁴⁷ Denna stora mängd postförsändelser utgjorde en belastning på den knappa personalstyrkan samt på kommunikationsväsendet och transportmedlen, som behövdes för trupp- och godstransporter.⁴⁸

För att minska antalet postförsändelser inskränktes rätten att skicka brev och paket avgiftsfritt från hemtrakten till trupperna. Den 1.11.1941 tog man i bruk särskilda fältpostetiketter för paket. Endast paket med denna etikett frambefordrades till nedsatt taxa. Varje soldat fick fyra paketetiketter per månad. Från och med den 16.10.1943 måste också alla brev (högst 40 gram) och kort från hemtrakten förses med en fältpostetikett för att försändelsen skulle frambefordras avgiftsfritt. Inom truppförbanden utdelades till var och en månatligen åtta etiketter, som vederbörande sedan sände till hemorten för att fästas på fältpostbrev och kort. Brev och kort fick sändas även utan dessa etiketter, men då uppbars postporto enligt gängse taxa.⁴⁹

Fältpostsystemet avskaffades från och med den 4.12.1944, då största delen av armén hade hemförlovats. Fältpostförsändelserna befordrades fram till den 15.12. I Lappland fanns det dock ännu ett antal trupper som kämpade mot tyskarna och för dem ordnades fältposttrafiken genom Post- och Telegrafstyrelsens postkontor. Därför upphörde fortstättningsskriget fältpost med sin verksamhet slutgiltigt först den 31.7.1945.⁵⁰

Postcensurens regler och organisering

Under undantagsstillstånd, såsom under krig, finns det en strävan att försöka förhindra spridningen av sådan information som kan skada det krigförande landet. I Finland

granskades därför post-, telegraf- och telefontrafiken, radiosändningarna samt tryckalster, bilder och ljudband avsedda för offentligt bruk.⁵¹ Under fortsättningskriget koncentrerades hela landets informations-, propaganda- och censurverksamhet till Statens informationsverk, som grundades den 22.6.1941. Inom krigsoperationsområdet sköttes censurverksamheten däremot av försvarsmakten.⁵²

I anslutning till varje centralfältpostkontor fanns en censurbyrå som kontrollerade fältposten.⁵³ Fältposten granskades huvudsakligen genom stickprov. Eftersom denna granskning med tanke på helheten kunde ge en felaktig bild av verkligheten, uppmanades censurbyråerna att tidvis ta en viss trupphets post till särskild granskning under en kort period. Då granskades alla försändelser som gick från denna enhet. Generalernas post var den enda som inte fick öppnas och granskas av censuren.⁵⁴

Trupperna informerades om de regler som gällde innehållet i fältpostbrev. Det var strängt förbjudet att underrätta någon om sådana förhållanden som fienden kunde utnyttja för sina ändamål. Det var därmed förbjudet att tala om hurudan styrka, kondition och beväpning truppen hade. Man fick inte heller tala om var truppen var förlagd och vart truppen eventuellt skulle förflyttas. Opassande texter och ritningar var också förbjudna.⁵⁵ Soldaterna gavs följande order angående innehållet i breven efter att man upprepade gånger observerat överträdelser av reglerna:

”Sotilaan tulee kirjeissään yhtä hyvin kuin puheissaankin noudattaa asiallisuutta. Suurentelu ja liioittelu, valheellisten juttujen sepittäminen, tosiasiajn vääristely, omilla rikkomuksilla rehentely, toisten parjaaminen ja muu sotilaan arvoa halventava kirjoittelu eivät sovi tosi sotilaalle ja antavat kirjeen saajalle kaikkea muuta kuin kauniin käsityksen kirjoittajasta. Kotiseutu ei myöskään kaipaa

kirjeitä, joissa ruikutetaan vaivoja velvollisuuksien täyttämässä rintamalla. Kotiseudulla on myös omat vaikeutensa taistelussamme kestettävänä ja sen on voitava luottaa siihen, että rintamalla jokainen soturi täyttää nurkumatta tehtävänsä. Yllä oleva on luettava jokaiselle puolustusvoimissa palvelevalle.”⁵⁶

Förutom att censurmyndigheterna censurerade fältpostförsändelserna genom att beslagta breven eller genom att stryka eller klippa bort sådant det var förbjudet att nämna om i breven, följde man också med förändringar i sinnesstämningen på basis av det man läste i breven. Censurbyråerna skulle två gånger i månaden lämna en rapport om sinnesstämningen till högkvarterets censurbyrå. Rapporten bestod av en sammanfattande översikt, en statistikbilaga och utdrag ur de granskade breven, som exemplifierade sinnesstämningen. Denna del av postcensurverksamheten visade sig med tiden vara den viktigaste.⁵⁷

Censurmyndigheterna gjorde upp statistik över frågor som hade att göra med tjänstgöringen, såsom åsikter om befälet, behandlingen, permissionerna, inkvarteringen, provianteringen och utrustningen. De var också intresserade av inställningen till kriget, det vill säga om det förekom uttalanden som tydde på krigströtthet, rädsla eller hopp om att kriget snart skulle ta slut. Därtill ville de veta vad som sades bland annat om politiken, fältposten, postcensuren, lottorna och kvinnor i allmänhet. Hem-, familje- och penningfrågor intresserade också. Dessutom hölls statistik över uppgifter om dryckenskap, slagsmål samt osedligt leverne. På basis av denna typ av uppgifter utarbetades rapporterna om den rådande sinnesstämningen.⁵⁸

Censuren inverkade naturligtvis på innehållet i breven, men under fortsättningskriget fick den kanske ändå en mindre betydelse för innehållet än under vinterkriget. Under fortsättningskriget kom alla soldater flera

gånger hem på permission och då hade man möjlighet att tala om sådant man inte kunde nämna i breven. Censuren kunde också kringgå genom olika omskrivningar. Under fortsättningskriget skrev man enligt Huuhtanen dessutom mer öppet om bland annat krigsoperationer och förluster.⁵⁹

Avslutning

Det är skribenternas samtida, subjektiva upplevelser av verkligheten under kriget, som *lever kvar* i krigstida brev. Därför ger breven en möjlighet för forskaren att närma sig kriget på individernas upplevelseplan och därmed att leva sig in i livet under kriget. Bara genom att försöka leva sig in i *den situation* breven beskriver kan forskaren vid analysen hitta relevant och betydelsefull information ur breven.

För att forskaren skall kunna leva sig in i den verklighet som breven berättar om, krävs emellertid att hon sätter sig in i brevskrivarnas livssituation och livshistoria samt skaffar sig goda kunskaper om den tidsperiod då breven skrevs. Man kan inte förstå innehållet eller skribenternas åsikter, känslor och handlingssätt om man inte är väl förtrogen med det privata och det allmänna historiska ramverket. Breven bör således knytas till den tid, det rum och den sociala miljö där de kom till. Ytterligare förutsätts att forskaren läser igenom hela brevsamlingen noggrant och gärna flera gånger för att brevinnehållet skall öppna sig.

Forskaren sitter i ett bättre informationsläge än brevskrivarna vad gäller flera olika aspekter. Detta kan både vara till fördel men också till nackdel vid analysen. Kunskaperna kan ge bättre förutsättningar för förståelsen av innehållet, men de kan också medföra ett okänsligt synsätt som påverkats av information man fått tillgång till senare i tiden. Det kan alltså vara svårt att utestänga och ignorera information man fått i efter-

hand då man försöker sätta sig in i vad skribenterna tänkte och tyckte i skrivandets stund. Skribenterna utgick från den information de hade tillgång till vid den tidpunkt då de skrev breven och har inte haft möjlighet till någon efterklokhet. Ett gott exempel är sättet att förhålla sig till åsikter om tyskarna i krigsbrev från andra världskriget. Då jag först läste igenom den björkmanska brevsamlingen hade jag svårt att ställa mig till vissa utsagor om tyskarna, eftersom mitt synsätt präglades av information som kommit till kännedom först efter kriget. Genom att läsa litteratur satte jag mig in bland annat i de faktorer som ledde fram till kriget, själva krigshändelserna samt principerna för nyhetsrapporteringen till allmänheten under krigsåren. Då började jag förstå varför skribenterna – och därtill en stor del av Finlands folk – tänkte som de tänkte under fortsättningskriget. En ökad förståelse kan således endast uppnås genom att man sätter sig in i den politiska och historiska utvecklingen samt att man försöker sätta sig in i den situation som brevskrivarna befann sig i och försöka förstå vilka motiv som styrde dem under den tid de levde i.

Detta gäller naturligtvis inte endast för krigstida brev. Också när det gäller privata brev i allmänhet måste forskaren vara väl insatt i både det privata och det allmänna historiska ramverket. Beträffande krigstida brev bör man emellertid beakta vissa aspekter som undantagsförhållandet medförde. Människornas handlingsfrihet var inskränkt bland annat till följd av postcensuren samt till följd av försvarsmaktens regler och bestämmelser och detta påverkade följaktligen innehållet i breven.

Krigstida brev är en speciell typ av privata brev. De skrevs under undantagsförhållanden och skrivsituationen präglades av medvetenheten om att man kanske aldrig mera skulle ses. Det finns också andra typer av privata brev som kan sägas ha vissa gemensamma drag med krigsbrev – brev

som skrivits under exceptionella förhållanden. Sjömansbrev, emigrantbrev och missionärsbrev är brev som i likhet med krigstida brev beskriver en för mottagaren främmande värld. I alla dessa fall fanns ovissheten om att man någonsin mera skulle träffas i bakgrunden.

NOTER

1. Med krigstida brev menar jag privata brev, som skrevs under andra världskriget i Finland. (Vinterkriget: 30.11.1939–13.3.1940. Fortsättningskriget: 25.6.1941–4.9./5.9.1944, vapenstilleståndsavtalet slöts den 19.9.1944. Lapplandskriget: september 1944–28.4.1945.)
2. Sota-ajan kirjeet 1984, 5.
3. Bl a Ingemo Westö skrev sin pro gradu -avhandling Kvinnorna på hemmafronten under krigsåren 1939–1945 – med tyngdpunkt på Jakobstadsregionen (1995) inom ämnet Nordisk historia vid Åbo Akademi och använde ett rätt stort brevmaterial producerat av flera personer. Brevmaterialet utgjorde dock inte hennes huvudsakliga källmaterial.
4. Suojanen, Päivikki 1984, 47–48; Häggman 1994, 29–30; Ulvros 1996, 22.
5. Djupedal 1989, 51–54.
6. Jfr Huuhtanen 1986, 388–389.
7. Djupedal 1989, 54–56.
8. Peltonen 1994, 26–27, 67.
9. Augustinsson 1989, 39–40.
10. Augustinsson 1989, 47.
11. Götz, Löffler & Speckle 1993, 174.
12. Djupedal 1989, 56–59.
13. Jfr Ulvros 1996, 23–26. Breven under 1700-talet och början av 1800-talet var i viss mening mindre privata, än vad vi i dag vanligen förutsätter. Under denna period var det vanligt att man läste breven högt för andra, även om brevet hade en specifik adressat. Därför kan man räkna med att allt inte omnämndes i breven.
14. Djupedal 1989, 60–61.
15. Götz, Löffler & Speckle 1993, 173.
16. Djupedal 1989, 60.
17. Djupedal 1989, 60–61; Götz, Löffler & Speckle 1993, 173–174.
18. Götz, Löffler & Speckle 1993, 175.
19. Götz, Löffler & Speckle 1993, 175–176.
20. Suojanen M.K. 1984, 7–8.
21. Suojanen M.K. 1984, 9. Jfr också med breven i Huuhtanen 1984b och Huuhtanen 1986.

22. Häggman 1994, 30.
23. Huuhtanen 1984a, 29.
24. Augustinsson 1989, 53–54.
25. Ehn 1996, 167–168, 174; Gerholm 1993, 19.
26. Den 23.3.1998 intervjuade jag paret Björkmans dotter, Kristina Langenskiöld (KIVÅ L 1329). Före detta samt därefter hade vi flera gånger kontakt både per telefon och per post.
27. Rosengren 1991, 34.
28. Arimo 1984, 34; Huuhtanen 1984b, 7; Pietiäinen 1988, 161, 165.
29. Marianna: Kenttäpostia i Helsingin Sanomat 28.6.1941; Eero: Muistakaamme poikia siellä josakin i Helsingin Sanomat 8.7.1941; Päivän piirtoja 4037 i Helsingin Sanomat 8.7.1941.
30. Teresa: Kirje sieltä jostakin... i Helsingin Sanomat 17.8.1941; Huuhtanen 1984b, 7–8.
31. Teresa: Kirje sieltä jostakin... i Helsingin Sanomat 17.8.1941. En oerhörd känsla av välbefinnande fyller sinnet. Det är så rofyllt och lugnt. Brevet, det väntade brevet har kommit. Vår käraste skriver att han mår bra och att han älskar oss. Hans truppförband har igen avancerat en god bit. Framgångarna fortsätter, sinnesstämningen är tapper och segerrik, slutmålet skymtar runt hörnet. [...] Oh, vad glad jag är, glad och lycklig. Allt är plötsligt så ljusst, hoppfullt – borta är känslan av nedstämdhet som tog över under ensamma stunder. [...] Genast, genast måste jag svara honom, skriva honom ett svarsbrev! [min översättning]
32. Lehmus 1971, 177.
33. Huuhtanen 1984a, 7; Haavio-Mannila 1994, 308–309.
34. Huuhtanen 1984a, 7; Haavio-Mannila 1994, 308–309.
35. Huuhtanen 1984a, 90.
36. När Finlands armé uppnått de strategiska anfallsmålen, avbröts anfallet på de flesta frontavsnitten senast i början av december 1941. Då de sovjetiska motanfallen avväjts under vårvintern 1942 övergick kriget i ställningskrig. Fram till den 9 juni 1944, då det sovjetiska storanfallet inleddes, var det rätt lugnt vid frontavsnitten och de skedde inga större strider annat än på det lokala planet (Lappalainen 1990, 22, 34; Vuorenmaa & Hietanen 1992, 68).
37. Pipping 1947, 150, 238; Huuhtanen 1986, 6, 133–134; Haavio-Mannila 1994, 307.
38. Haavio-Mannila 1994, 307–310.
39. Pipping 1947, 153.
40. Kopsa 1996, 5–6. Här behandlas dock endast det som gäller den privata fältposten.
41. Pietiäinen 1988, 170, 172; Kopsa 1996, 5.
42. Pietiäinen 1988, 175; Fältposten åter igång i Hufvudstadsbladet 28.6.1941.
43. Kenttäpostin Ohjesääntö 1941, 3–4; Tirronen 1961, 415; Kopsa 1996, 14–15.
44. Kopsa 1991, 260; Kopsa 1996, 6.
45. Kenttäpostiopas (joukkoja varten) 1941, 14–15.
46. Kenttäpostiopas (joukkoja varten) 1941, 18–19; De privata fältpostbrev i Hufvudstadsbladet 1.7.1941.
47. Tirronen 1961, 416; Kopsa 1991, 261.
48. Hur fältposten organiserats i Hufvudstadsbladet 9.7.1941; Sänd icke mat per fältpost i Hufvudstadsbladet 29.8.1941.
49. Fältpostmärke på varje frontbrev i Hufvudstadsbladet 12.10.1943; Kopsa 1991, 273; Kopsa 1996, 12–13, 15–16, 24.
50. Pietiäinen 1988, 179.
51. Vilkuna 1962, 47; Kopsa 1996, 7.
52. Vilkuna 1962, 46; Syrjö 1994, 250. Etnologen, professor Kustaa Vilkuna arbetade under krigsåren 1939–1944 vid Statens informationsverk. Han innehade chefsbefattningar på flera avdelningar och slutligen fungerade han som chef för hela informationsverket. År 1962 gav han ut Sanan valvontaa 1939–44, där han redogör för den krigstida censurverksamheten i Finland.
53. Favorin 1969, 17. På finska används både begreppen "sensuuritoimisto" och "tarkastustoimisto", när man avser de kontor där granskningen av fältposten skedde. Jag har inte hittat någon officiell översättning till svenska för dessa kontor och använder därför ordet "censurbyrå" = sensuuritoimisto, tarkastustoimisto.
54. PM:n Ttus os T 10683/20: K.D. 230/Ttus 4/III b/ sal. 3.9.1941: "Kpk:n tarkastustoimistojen toiminta"; K.D. No. 505/Ttus 4/IIb/sal. 31.10.1941; No. 1401/sens.tsto/17.sal.ohjekäskey no.31, 5.5.1944, "Upseerien postin tarkkailu". KA.
55. Kenttäpostiopas (joukkoja varten) 1941, 19.
56. Päämajan Käskylehti No. 35/15.12.1942. Soldaten skall både i sina brev och även i tal vara saklig. Överdrifter, påhitt av lögnaktiga historier, förvrängningar av faktum, att skrävla med egna förbrytelser, baktal och annat jämförbart som kränker soldatens anseende passar sig inte för en sann soldat och ger mottagaren allt annat än en vacker bild av brevskrivaren. Hemmafronten väntar sig inte brev, där man klagar över allehanda besvär i uppfyllandet av plikterna vid fronten. På hemmafronten har de också egna svårigheter i vår kamp att utstå och de måste kunna lita på att varje frontsoldat sköter sin uppgift utan att knota. Det ovannämnda skall läsas för alla som tjänstgör inom försvarsmakten. [min översättning]

57. Syrjö 1994, 251.
58. PM:n Ttus os T 10683/20: No. 930/sens.tsto/17/ sal. ohjekäskey no. 28 20.3.1944. KA. Brevet var dock inte den enda källan för uppgifter om sinnesstämningen vid fronten och på hemmafronten. Försvarens upplysningsofficerare rapporterade om sinnesstämningen vid fronten på basis av de samtal och iakttagelser de gjorde då de var i kontakt med trupperna. För att få en bild av sinnesstämningen runt om i landet bland olika befolkningsgrupper hade man skapat ett stort ombudsmannanätverk där ombudsmännen gjorde iakttagelser till exempel på arbetsplatsen och i bekantskapskretsen. Med dessa iakttagelser som grund utarbetades rapporter om sinnesstämningen. Rapporterna skickades sedan till Statens informationsverk och utgående från dem utformades upplysnings- och propagandaverksamheten. (Perko 1974, 60–61; Salminen 1976, 75–76; Jutikkala 1997, 37.)
59. Huuhtanen 1986, 6–7.

KÄLLOR OCH LITTERATUR

Arkivmaterial

Åbo:

Åbo Akademis bibliotek, Handskriftsavdelningen
Björkmanska samlingen

Etnologiska institutionen vid Åbo Akademi
Ljudbandsarkivet (KIVÅ L)
L 1329 Kristina Langenskiöld, f. 1927 i Viborg

Helsingfors:

Krigsarkivet (KA)

Päämajan tiedotusosasto (PM:n Ttus os) 1941–1944
T 10683/20, Läh sal kirjelmiä 1941–1944
Ohjekäskey ym ohjeita

Otryckta avhandlingar och uppsatser

Hägelstam, Sonja: *Krigsvardag vid front och på hemmafront. Upplevelsen av vardagen under fortsättningskriget och Lapplandskriget 1941–1944 i be-lysning av en brevsamling*. Pro gradu. Åbo Akademi, Åbo 1999.

Westö, Ingemo: *Kvinnorna på hemmafronten under krigsåren 1939–45 – med tyngdpunkt på Jakobstadsregionen*. Pro gradu. Åbo Akademi, Åbo 1995.

Tryckta källor

Päämajan Käskeylehti 1941–1944
Kenttäpostin ohjesääntö 1941
Kenttäpostipias (joukkoja varten) 1941

Tidningsartiklar

- De privata fältpostbrevet. I *Hufvudstadsbladet* 1.7.1941.
- Fältposten åter igång. Sänd ej paket i onödan, ty gossarna ha allt de behöva. I *Hufvudstadsbladet* 28.6.1941.
- Fältpostmärke på varje frontbrev. Nya bestämmelser om fältposttrafiken utfärdade. I *Hufvudstadsbladet* 12.10.1943.
- Hur fältposten organiserats. Högkvarteret ger anvisningar om dess anlitande. I *Hufvudstadsbladet* 9.7.1941.
- Eero: Muistakaamme poikia siellä jossakin. I *Helsingin Sanomat* 8.7.1941.
- Marianna: Kenttäpostia. I *Helsingin Sanomat* 28.6.1941.
- Päivän piirtoja 4037 (bildtext). I *Helsingin Sanomat* 8.7.1941.
- Sänd icke mat per fältpost. 14 miljoner brev och 1½ miljon paket frambefordrades under juli. I *Hufvudstadsbladet* 29.8.1941.
- Teresa: Kirje sieltä jostakin... I *Helsingin Sanomat* 17.8.1941.

Litteratur

- Arimo, Reino: Rintamakirjeenvaihdon merkitys sotamoraalin kannalta i: *Sota-ajan kirjeet*. Toim. M.K. Suojanen. Tampereen yliopisto, Tampere 1984.
- Augustinsson, Sylvia: *Individen i centrum. En metodisk studie av levnadsberättelser*. Uppsala Universitet, Uppsala 1989.
- Djupeadal, Knut: Personal Letters as Research Sources. *Ethnologia Scandinavica* Vol 19 1989, s. 51–63.
- Ehn, Billy: Närhet och avstånd i: *Vardagslivets etnologi. Reflektioner kring en kulturvetenskap*. Falun 1996.
- Elämän valtasuonet. Wolf H. Halstin ja Marja-Maija Halstin kirjeet vuosilta 1929–1949*. Toim. Lea Grönstrand. Keuruu 1995.
- Favorin, Martti: Valtioneuvoston tiedotus- ja tarkastus- selimet v. 1939–1948. *Henkinen maanpuolustus*. Tutkimussarja No 3. Helsinki 1969.
- Gerholm, Lena: Inledning i: *Etnologiska visioner. Femton forskare reflekterar kring sitt ämne*. Red. Lena Gerholm. Stockholm 1993.
- Götz, Irene & Klara Löffler & Birgit Speckle: Briefe als Medium der Alltagskommunikation. Eine Skizze zu ihrer kontextorientierter Auswertung. *Schweizerisches Archiv für Volkskunde*. Heft 2 1993, s. 165–183.
- Haavio-Mannila, Elina: Miesten ja naisten väliset suhteet sodan aikana i: *Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa*. Toim. Riikka Raitis & Elina Haavio-Mannila. Juva 1994.

- Huuhtanen, Taina: *Jatkosodan kirjeet*. Keuruu 1986.
- Huuhtanen, Taina: Sota-ajan kirjeet ja historiantutkimus i: *Sota-ajan kirjeet*. Toim. M.K. Suojanen. Tampereen yliopisto, Tampere 1984a.
- Huuhtanen, Taina: *Talvisodan kirjeet*. Helsinki 1984b.
- Häggman, Kai: Perheen vuosisata. Perheen ihanne ja sivistyneistön elämäntapa 1800-luvun Suomessa. *Historiallisia tutkimuksia* 179. Suomen Historiallinen Seura, Helsinki 1994.
- Javén, Gunvor & Per-Ole Johansson: *Lev väl, flickebarn*. Helsingfors 1984.
- Jutikkala, Eino: *Valtion Tiedotuslaitoksen salainen sotakroniikka*. Juva 1997.
- Kanon, Laila: *Stadin friidu ja metsien mies. Jatkosodan rakkaustarina*. Juva 1997.
- Knoch, Peter: Kriegserlebnis als biografische Krise i: *Biographie – sozialgeschichtlich: sieben Beiträge*. Hg. Andreas Gestrich & Peter Knoch & M. Merkel. Göttingen 1988.
- Knoch, Peter: Kriegsalltag i: *Kriegsalltag*. Die Rekonstruktion des Kriegsalltags als Aufgabe der historischen Forschung und der Friedenserziehung. Hrsg. Peter Knoch. Stuttgart, Metzler 1989.
- Kopsa, Pentti: *Kenttäposti 1941–1945*. Aselaji- ja huoltolajit, peiteluvut joukkoina, kenttä-postijärjestelmä. Helsinki 1991.
- Kopsa, Pentti: *Keräilijän kenttäposti*. Forssa 1996.
- Kriegsalltag. Die Rekonstruktion des Kriegsalltags als Aufgabe der historischen Forschung und der Friedenserziehung*. Hrsg. Peter Knoch. Stuttgart, Metzler 1989.
- Lappalainen, Matti: Sodan ratkaisu siirtyy – asemasodan armeija i: *Kansakunta sodassa 2: Vyö kireällä*. Helsinki 1990.
- Lehmus, Kalle: *Kolme kriisiä*. Helsinki 1971.
- Peltonen, Eeva: Miten kotirintama kesti – miten siitä kerrotaan i: *Naisten aseet. Suomalaisena naisena talvi- ja jatkosodassa*. Toim. Riikka Raitis & Elina Haavio-Mannila. Juva 1994.
- Perko, Toivo: *TK-miehet jatkosodassa. Päämajan kotirintaman propaganda 1941–1944*. Keuruu 1974.
- Pietiäinen, Jukka-Pekka: *Suomen Postin historia 2*. Helsinki 1988.
- Pipping, Knut: *Kompaniet som samhälle. Iakttagelser i ett finskt frontförband 1941–1944*. Acta Academiae Aboensis, Ser. A. Humaniora 16, 1. Åbo Akademi, Åbo 1947.
- Rosengren, Annette: *Två barn och eget hus. Om kvinnors och mäns världar i småsamhället*. Stockholm 1991.
- Salminen, Esko: *Propaganda rintamajoukoissa 1941–1944. Suomen armeijan valistustoiminta ja mielialojen ohjaus jatkosodan aikana*. Keuruu 1976.
- Sota-ajan kirjeet*. Toim. M.K. Suojanen. Tampereen yliopiston kansanperinteen laitoksen moniste 6. Tampereen yliopisto, Tampere 1984.
- Suojanen, M.K.: Rintamalta. Kirjeiden tutkimus ja Kansanperinteen laitoksen kirjekokoelma i: *Sota-ajan kirjeet*. Toim. M.K. Suojanen. Tampereen yliopisto, Tampere 1984.
- Suojanen, Päivikki: Sota-ajan kirjeet perinteentutkijan silmin i: *Sota-ajan kirjeet*. Toim. M.K. Suojanen. Tampereen yliopisto, Tampere 1984.
- Syrjö, Veli-Matti: Puolustusvoimien sotasensuuritoiminta i: *Jatkosodan historia 6: Meri- ja ilmapuolustus, hallinto ja sotalous, huolto ja aselajit, kotijoukot*. Porvoo 1994.
- Taussi-Sjöberg, Marja: *Martta och Eero. En finsk familj under kriget 1939–1944*. Malmö 1999.
- Tirronen, Eino: Huollon toiminta i: *Suomen sota 1941–1945*, 10. Osa. Kuopio 1961.
- Ulvros, Eva Helen: *Fruar och mamseller. Kvinnornas sydsvenska borgerlighet 1790–1870*. Historisk media. Lund 1996.
- Vilkuna, Kustaa: *Sanan valvontaa. Sensuuri 1939–1944*. Helsinki 1962.
- Vogel, Detlef: Der Kriegsalltag im Spiegel von Feldpostbriefen (1939–1945) i: *Der Krieg des kleinen Mannes. Eine Militärgeschichte von unten*. Hg. Wolfram Wette. München 1995 (1992).
- Vuorenmaa & Hietanen: Kannaksen kriisi 1944 ja suomalaisten torjuntavoitto i: *Kansakunta sodassa 3: Kuilun yli*. Helsinki 1992.

SUMMARY

My dearest soldier!

Private letters from wartime as source material

This article discusses certain factors which should be taken into consideration when using private letters, especially wartime letters, as source material for ethnological research. The author's information has been compiled from literature, as well as from the experiences she had while working on her master's thesis (Hagelstam, 1999), in which the primary source material comprised a collection of letters from the Finnish Continuation War and the war in Lapland 1941–1944.

Private letters do not comprise a uniform source group, when considering this source type from a critical point of view. Consequently, any attempt to apply a uniform method of criticizing the sources to all of the private letters will be unsuccessful. The private letters

are results of many varying reasons and the writers all had different motives when they wrote the letters.

Wartime letters comprise a special group of private letters. They were written under exceptional circumstances and they were written with the knowledge that the parties involved might never meet again. Like private letters in general, wartime letters are written documents, autobiographical in nature. They comprise a kind of *communication* between the writers, the contents of which may have been subject to censorship by the writer.

When working with wartime letters, one must take into consideration the censorship of mail and the influence that the activities of the official information service had on the contents of the letter. In order to consider the influence of mail censorship on the contents of the letters, one must know how the mail censorship process was implemented and what rules were applied. One should also understand how the army postal service operated, since it determined the frames for communication via letters during the war years.

It is the writers' contemporary and subjective experiences of their reality which *lives on* in the letters. Thus, the writers provide the researcher with the opportunity to experience the situation described in the letters on the writer's same level of experience, and in that way step into the writer's reality. Only through stepping into the writer's reality can the researcher find any relevant and meaningful information from the letters when analyzing them.

In order for the researcher to step into the reality of the letter, however, she must put herself into the life situation and life history of the letter writer, as well as acquire a good knowledge about the time period when the letter was written. One cannot understand the contents or the views, feelings and behavior of the writer if one is not well-versed concerning the private and general historical setting. The letters should consequently be conjoined with the time, space and social environment in which they were written.